

УДК 574.57 (477.46)

В.А. Конограй

ТИПОЛОГІЧНА СХЕМА ГЕОКОМПЛЕКСІВ ТЕРИТОРІЇ КРЕМЕНЧУЦЬКОГО ВОДОСХОВИЩА

У статті представленні результати типологічної диференціації геокомплексів території Кременчуцького водосховища. Розроблена типологічна схема геокомплексів території водосховища. В основу виділення геокомплексів покладені ознаки їх приуроченості до частин водосховища (клас); походження і ступінь затоплення новоутворених геокомплексів та їх розташування (група, сектор, ряд); геоморфологічні особливості та тривалість затоплення (ланка). У результаті проведеної роботи з диференціації геокомплексів території Кременчуцького водосховища створена типологічна схема, яка включає 9 ланок, які об'єднані в 6 секторів, 4 ряди, 3 класи 2 групи та відносяться до типу геокомплекси штучних водосховищ. Вона використана для з'ясування територіальної приуроченості синтаксонів та оцінки фітоценотичного багатства геокомплексів, виявлення масштабів змін рослинного покриву. За зайнятими площами переважають геокомплекси мільководних ділянок. Найменші території займають геокомплекси секторів островів залишків борової тераси. Найбільш трансформованою після заповнення водосховища виявилася рослинність заплавної тераси, найменше – островів залишків борової тераси. Найвищим фітоценотичним різноманіттям відзначаються геокомплекси верхньої частини водосховища, найнижчим – нижньої.

Ключові слова: геокомплекси, типологічна схема геокомплексів, територіальна диференціація рослинних угруповань.

Постановка проблеми. Геоботанічне вивчення рослинного покриву території Кременчуцького водосховища передбачає встановлення його синтаксономічного складу, закономірностей територіальної диференціації та динаміки. Вирішальним фактором розподілу рослинних угруповань є комплекс абіотичних чинників, що визначають особливості екотопів, останні обумовлюють різноманітність флористичного складу.

Типологічна схема геокомплексів дозволяє більш коректно з'ясувати територіальний розподіл синтаксонів та виявити їх закономірності, з оцінкою фітоценотичного багатства різних ділянок. Вона також відображає, зокрема, і новітні зміни геокомплексів, які відбуваються під впливом коливання рівня води у водосховищі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Типологічні схеми геокомплексів розроблені переважно для більшості природних екосистем [3, 5], для територій водосховищ вони і досі відсутні. Зважаючи на те, що водосховища створюються у річкових системах, для розроблення схеми геокомплексів штучних гідрооб'єктів були використанні підходи побудови їх для річкових долин [1, 2]. Класифікація ландшафтів розроблена з використанням геоморфологічних ознак річково-долинних ландшафтів, які на думку Єленевського Р. А. відображають специфічні особливості ландшафтоутворюючих процесів і є основними показниками особливостей ґрунтового і, відповідно, рослинного покривів [4]. Польові дослідження проводились протягом 2005-2011 рр. на території Кременчуцького водосховища традиційними методами (детально-маршрутний, рекогносцирувальний, а також – еколого-ценотичного профілювання).

Мета статті. Розробити типологічну схему геокомплексів, яка буде використана для з'ясування територіальної приуроченості синтаксонів та оцінки фітоценотичного багатства геокомплексів, виявлення масштабів змін рослинного покриву. Вона може

бути використана і для інших питань, що стосуються закономірностей територіального розподілу фіторізноманіття в штучних водосховищах.

Результати та їх обговорення

У Кременчуцькому водосховищі після його заповнення збереглися риси парагенетичних ландшафтів колишньої долини р. Дніпро лише у верхній та частково середній його частинах. Вони після наповнення водосховища до проектного рівня зазнали змін. В основу виділення (рис. 1, 2) геокомплексів покладені ознаки їх приуроченості до частин водосховища (клас); походження і ступінь затоплення новоутворених геокомплексів та їх розташування (група, сектор, ряд); геоморфологічні особливості та тривалість затоплення (ланка) [3, 5, 6]. До території водосховища віднесені прибережні смуги, які потрапляють під безпосередній вплив коливання рівня води, острівні ділянки, які є залишками заплавної та борової тераси та акваторія.

Тип об'єднує геокомплекси рівнинних штучних водосховищ річок, що характеризуються однаковими стадіями затоплення заплав та формуванням своєрідних ландшафтів під впливом постійного коливання рівня води протягом року.

Кременчуцьке водосховище характеризується певними особливостями на відрізку верхньої, середньої і нижньої його частин. Клас геокомплексів верхньої частини відзначається найбільшими площами ділянок залишків заплавної тераси, островами залишками борової тераси та алювіального походження. Вона також характеризується значними площами прибережних, периферійних та центральних мілководь. Фітоценотичне багатство цієї частини водосховища є найвищим 45 асоціацій.

У класі геокомплексів середньої частини переважають острови залишки борової тераси, а також алювіального походження, в цій частині вони займають дещо менші площі, ніж у попередній. Периферійні мілководні геокомплекси займають більші площі, центральні мілководні геокомплекси – менші. Фітоценотичне різноманіття представлене 32 асоціаціями, що пояснюється меншими площами окремих екоотопів.

Клас геокомплексів нижньої частини відзначається найменшими площами периферійних мілководних ділянок та майже повною відсутністю острівних геокомплексів залишків заплавної та борової тераси. Фітоценотичне багатство цієї частини водосховища є найменшим лише 15 асоціацій, що зумовлено відсутністю значних територій мілководних ділянок та рівнинних тимчасово затоплюваних геокомплексів.

Кожний клас геокомплексів за ознакою приналежності до водних або наземних екоотопів поділена на групи: наземних і водних, які поєднують відповідні ландшафти.

Структурні одиниці нижчого рангу (ряд, сектор, ланка) відображають поділ ландшафтів на елементи за певними ознаками.

Ряд наземних геокомплексів об'єднує подібні за походженням не затоплені частини терас, новостворені алювіальні острови та сформовані прибережні ділянки водосховища, які утворилися після його заповнення. До ряду водних геокомплексів входять відповідно ділянки периферійної та центральної частини водосховища.

Сектор об'єднує геокомплекси однорідних за походженням ділянок, що відрізняються особливостями мезорельєфу (залишки заплавної та борової тераси, острови алювіального походження лівого та правого берега). До сектору водних геокомплексів належать ділянки русла р. Дніпро та його рукавів, затоплені заплавні та борові ділянки, затоплені гирлові частини його приток – Росі, Сули, Супою, Вільшанки, Цибульника, Золотоношки.

Ланка об'єднує геокомплекси однорідних за походженням ділянок за ознакою мікрорельєфу та ступенем затоплення: підвищені, погорбовані, тимчасово та постійно

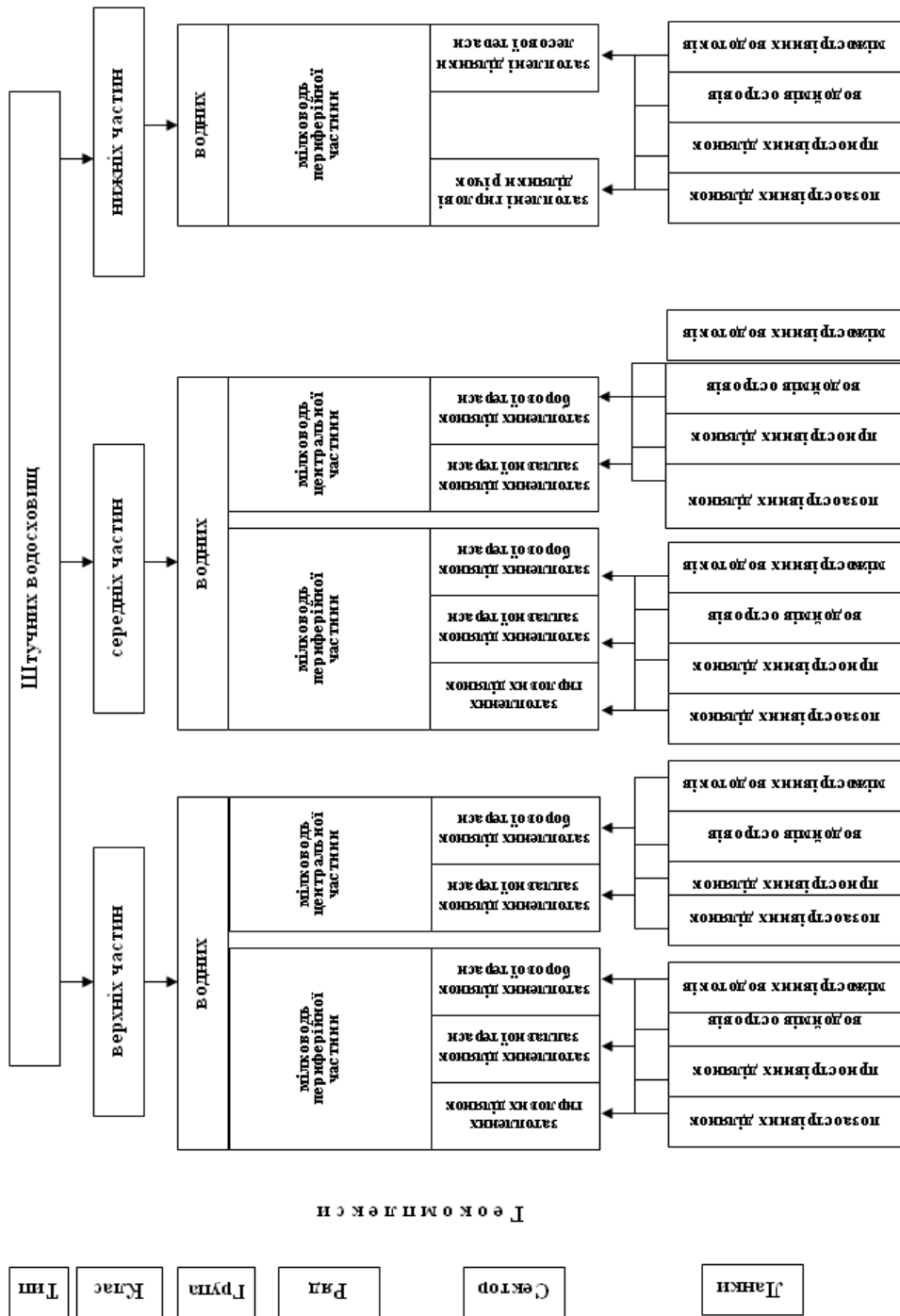

Рис. 2. Типологічна схема водних геокмплексів (на прикладі території Кременчуцького водосховища)

Висновки

У результаті проведеної роботи з типологічної диференціації геокмплексів території Кременчуцького водосховища виділено 9 ланок, які об'єднані в 6 секторів, 4 ряди, 3 класи 2 групи та 1 тип.

Встановлено, що за зайнятими площами переважають геокмплекси мілководних ділянок. Найменші – геокмплекси секторів островів залишків борової тераси. Найбільш трансформованою після заповнення водосховища виявилася рослинність заплавної тераси, найменше – островів залишків борової тераси.

Найвищим фітоценотичним різноманіттям відзначаються геокмплекси верхньої частини водосховища, найнижчим – нижньої.

Література

1. Вендров С. Л. О русловых процессах на Больших водохранилищах / С. Л. Вендров / Русловые процессы. – М., 1958. – С. 48–56.
2. Гродзінський М. Д. Пізнання ландшафту: місце і прості. Монографія. У 2-х т. / М. Д. Гродзінський – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – Т.1. – 431 с.
3. Дубына Д. В. Плавни Причерноморья / Д. В. Дубина, Ю. Р. Шеляг-Сосонко. – К. : Наук. думка, 1989. – 272 с.
4. Еленевский Р. А. Вопросы изучения и освоения речных пойм. – ВАСХНИЛ 1957. – 129 с.
5. Куземко А. А. Рослинність долини річки Рось: синтаксономія, антропогенна динаміка, охорона: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біол. наук: 03.00.05 «ботаніка» / А. А. Куземко. – К., 2003. – 20 с.
6. Матарзин Ю. М. Вопросы морфометрии и районирования водохранилищ / Ю. М. Матарзин, И. К. Мацкевич // Вопросы формирования водохранилищ и их влияния на природу и хозяйство. – Пермь, 1970. – С. 56-78.

Аннотация. *Конограй В. А. Типологическая схема геокомплексов территории Кременчугского водохранилища. В статье представлены результаты типологической дифференциации геокомплексов территории Кременчугского водохранилища. Разработана типологическая схема геокомплексов территории водохранилища. В основу выделения геокомплексов положены признаки их приуроченности к частям водохранилища (класс), происхождения и степень затопления вновь сформировавшихся геокомплексов и их расположение (группа, сектор, ряд), геоморфологические особенности и продолжительность затопления (звено). В результате проведенной работы по дифференциации геокомплексов территории Кременчугского водохранилища создана типологическая схема, которая включает 9 звеньев, которые объединены в 6 секторов, 4 ряда, 3 класса, 2 группы и относятся к типу геокомплексов искусственных водохранилищ. Она использована для выяснения территориальной приуроченности синтаксонов и оценки фитоценоотического богатства геокомплексов, выявления масштабов изменений растительного покрова. За занятыми площадями преобладают геокомплексы мелководных участков. Наименьшие территории занимают геокомплексы секторов островов остатков боровой террасы. Наиболее трансформируемой после заполнения водохранилища оказалась растительность пойменной террасы, меньше – островов остатков боровой террасы. Высшим фитоценоотическим разнообразием отмечаются геокомплексы верхней части водохранилища, низким – нижней.*

Ключевые слова: геокомплексы, типологическая схема геокомплексов, территориальная дифференциация растительных сообществ.

Summary. *Konogray V.A. Typological Scheme of Geocomplexes the Territory of Kremenchug Reservoir Area. The article presents the results of typological differentiation of geocomplexes the Kremenchug reservoir area. The typological scheme of geocomplexes reservoir area is designed. The basis of allocation geocomplexes signs placed their affinity to parts of the reservoir (class); origin and extent of flooding newly geocomplexes and their location (group, sector, number); geomorphological features and duration of flooding (link). As a result of the work of differentiation geocomplexes territory of Kremenchug reservoir created typological scheme that includes 9 units that are organized into 6 sectors, 4 numbers, 3 classes and 2 groups are of the type geocomplexes artificial reservoirs. It is used to determine the territorial affinity of plant communities and rating the phytocoenotic wealth of geocomplexes and to reveal the extent of vegetation change. For the busy areas dominated geocomplexes shallow areas. The smallest territory occupied geocomplexes sectors of islands residues upland terraces. Most convertible after filling the reservoir proved floodplain vegetation terraces least - otroviv residues upland terraces. The highest diversity observed phytocoenotic geocomplexes of the top reservoir, the lowest - lower.*

Keywords: geocomplexes, typological scheme of geocomplexes, territorial differentiation of plant communities.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Одержано редакцією 17.01.2014
Прийнято до публікації 14.03.2014